

Bojim se, da je pri nas slabše. Če gledamo po svetu, skoraj lahko trdimo, da informacijska tehnologija ljudi ni spravljala ob kruh. Povsod, kjer so nameravali zmanjšati število uslužbencev, se je izkazalo, ne le, da so vsi ostali v firmi v Jugoslaviji in po svetu, ampak da so še nove najeli. Vsaj tiste, ki skrbijo za informacijske sisteme, od računalničarjev, operaterjev itn. Spremenilo se je le to, da so poslovali bolje in hitreje in so bili zato bolj konkurenčno sposobni. Poleg tega se pojavi še sekundarni sektor od servisa do programiranja, servisa in vsega, kar je s tem povezano. To so znana dejstva. Pri nas se ne bo sesulo zaradi informacijske tehnologije, ampak zato, ker smo tovarne, ki bi jih morali pred 20 leti zapreti, umetno vzdrževali. To je pa drug problem. Zato ne smemo kriviti informacijske tehnologije. Negospodarstvo se bo sesulo, ker tisto, kar bi moralo biti gospodarstvo, ni gospodarstvo. Veste, mi, ki smo negospodarstvo, smo na trgu, gospodarstvo je pa na proračunu. To je narobe svet.

Še en majhen element bi skušal pokazati, to je informacijska tehnologija v avtomatizirani pisarni, ki bistveno spreminja odnose v organizaciji. Pride do detaylorizacije – relacije menedžer-tajnica. To razmerje se spremeni. Prej se je vedno vedelo, kaj je to: menedžer napiše, tajnica tipka prvič, drugič, tretjič, petič. Pri tem so precejšnje razlike v različnih državah. Angleški načrtovalci takih pisarniških sistemov se pritožujejo, da je v Angliji menedžerju pod častjo tipkati, medtem ko za njegovega ameriškega kolega tega problema ni, ker se vsi uče tipkati v gimnaziji. Jaz angleške tekste vse sam pišem, ker bistveno lažje delam na računalniku. Slovenske tekste večji del napišem sam ali doma zvečer in jih dam tajnici v končno obdelavo, grafično formo, iztiskanje itn. Zadnje čase čedalje več stvari delam z elektronsko pošto, ne samo doma, tudi s tujino in tajnica ima občutek, da nima dela. Vendar ne bo ostala brez dela, ker je nujno potrebna za to, da prinaša informacije iz neformalne mreže, človeški informacijski sistem, ker je razbremenjena manualnih del: dvajsetkrat tipkati isti dokument.

Spremembe pa se bodo pojavile tudi pri srednjem menedžerskem in referentskem sloju, ki je do zdaj pripravljal informacije za vodstvo po svojem okusu in interesih. Sedaj ima vodstvo dostop do izvirnih podatkov in jih lahko dobi neprežvečene. Z modelnimi sistemi se dajo podatki pogledati, zbrati in sintetizirati smiselne informacije v nekaj minutah. Skratka, relacije v firmah se spreminjajo. Vredno bi bilo, če bi se nekdo strokovno te zadeve lotil.

PETER KLINAR

Spreminjanje značaja in razsežnosti razredne družbe

Procesi strukturiranja, destrukturiranja in restrukturiranja v informacijski družbi me zanimajo z vidika spreminjanja razredne in slojevske strukture družbe. Zastavlja se vprašanje o preraščanju klasične hierarhične razredne strukture, značilne za zgodnejše obdobje industrijskih, modernih družb, in novejša razredna strukture, uveljavljene v razvitejših industrijskih družbah v razvejeno in progresiv-

nejšo stratifikacijsko (slojno) strukturo nastajajočih postindustrijskih informacijskih družb. Zdi se, da so razmere protislovne, ker se na eni strani kažejo pojavi stratificiranosti kot progresivnejše oblike družbene strukture v primerjavi s klasično razredno hierarhično strukturo, utemeljeno na družbeni neenakosti, na drugi strani pa pojavi novega razrednega strukturiranja. Prav omenjena strukturna protislovnost, vidna v procesih destrukuiranja, strukturiranja in restrukturiranja, ki jo bom skušal ilustrirati z nekaterimi pojavnimi sklopi, govori, da na zastavljeno vprašanje še ni mogoče dati bolj utemeljenega odgovora.

Procesi delitev dela v sodobnih informacijskih družbah kažejo, da nastajajo menežerji, raziskovalci, propagandisti, informatiki in drugi sloji, ki jih štejemo med kategorije višje razvojne stopnje stratificiranosti. Ta temelji na profesionalizaciji, motivacijski funkcionalni neenakosti, neantagonizmu, odprtejših kanalih vertikalne mobilnosti ipd. Njihov socialni položaj je zgrajen na izobrazbi, znanju, informacijah, vplivu. Hkrati pa se pojavljajo kategorije: meritokracije, tehnokracije z neorazrednimi, hierarhičnimi značilnostmi, ki gradijo svoj položaj na družbeni moči, monopolni hierarhični neenakosti, privilegijih, socialni distanci, antagonističnih konfliktih in priprtih kanalih vertikalne mobilnosti. Te kategorije imajo monopol nad relevantnimi informacijami, pomembnimi za globalnejše družbene odločitve. Tako prihaja do nasprotij med slojnimi kategorijami znanja in vpliva in med neorazrednimi kategorijami – nosilkami družbene moči. Nasprotja pa se porajajo tudi znotraj kategorij, ki razpolagajo z močjo. Upravljske kategorije se delijo na tiste, ki opravljajo svoje funkcije v zvezi s tržnimi dejavnostmi, in na tiste, ki hierarhično upravljajo z globalno družbo kot državna oblast. Prva upravljska kategorija, ki je pod nadzorom trga, je bližja sodobnim slojnim strukturam kot druga, državno upravljska struktura, ki jo je mogoče enačiti z neorazrednimi strukturami.

Ker informacijske družbe izločajo mnoge odvečne poklicne kategorije, porajajo nezaposlenost in pri naštevanju nasprotij med kategorijami, ki nastajajo z novo delitvijo dela, ne kaže prezreti nasprotij med zaposlenimi in nezaposlenimi, ki utegnejo dobiti razredna obeležja.

Opisana delitev dela v informacijskih družbah transformira družbeno moč. Slojne kategorije gradijo svoj položaj na vplivu in moči, ki zadeva koordinacijske in kontrolne dejavnosti (vse pomembnejše zaradi kompleksnosti družbenega dogajanja). Te dejavnosti se kažejo predvsem pri različnih slojnih kategorijah, ki gradijo svoj položaj na znanju, informacijah, kakor tudi pri kategorijah, ki se ukvarjajo z upravljanjem tržnih dejavnosti. Po drugi strani pa se ohranja in obnavlja hierarhična moč različnih državnih in drugih upravljskih kategorij, ki imajo monopol nad centraliziranimi relevantnimi informacijami in zagotovljene možnosti vdiranja v sfero človekove intimnosti. S tem se more utrjevati koncentrirana moč državnih in drugih organov in tako se odpira velika socialna distanca med nosilci moči in nižjimi razredi ter sloji, ki ostajajo ali postajajo politični objekti, oddaljeni od vlog političnih subjektov. Razvoj informacijske družbe tako ne omejuje manipulacij z nižjimi socialnimi kategorijami in dominacije sistema nad posamezniki. Ti pojavi družbene neenakosti, povezani z močjo, se začenjajo z različno dostopnostjo do relevantnih informacij. Je pa seveda treba reči, da informacijske družbe tudi odpirajo možnosti za spreminjanje koncentrirane politične moči omejenih demokratičnih političnih sistemov. Več je možnosti za širšo informiranost, uveljavljanje oblik neposredne demokracije, širjenje političnega pluralizma, spoštovanja avtonomije manjšin, spoštovanje individualnih pravic in svoboščin, deregulacijo državnih ukrepov ipd. Te možnosti pa govorijo za spreminjanje razredne v razvitejšo slojno strukturo.

Uveljavljanje različnih pojavnih oblik neformalnih dejavnosti – od samoizobraževanja, samoprodukcije, samostoritev do neformalne participacije in kontrole, govori o razvoju razvite stratifikacije in hkrati o omejevanju pretirane standardizacije in uniformnosti. Informacijske družbe s samoiniciativnostjo vzpodbujajo individualizacijo. Ob teh procesih pa se uveljavljajo formalne unitaristične dejavnosti, formalne institucije s formalno participacijo in kontrolo, ki krepijo koncentrirano moč in odtujenost ter izoliranost podrejenih kategorij, kar utrjuje obstoj razrednih struktur in njihovo obnavljanje.

V informacijskih družbah se širijo možnosti za individualno slojno vertikalno mobilnost, in to še posebej za profesionalno in poklicno mobilnost, zasnovano na znanju in delovni uspešnosti. Pogoj za povečevanje splošnosti vertikalne mobilnosti pa so odprti kanali vertikalne mobilnosti (še posebej možnosti izobraževanja) in prevladovanje elementov pridobljenega statusa nad podedovanimi v okvirih kulturnega kapitala. Razširitev individualne-slojne mobilnosti pa je še odvisna od postopnosti mobilnosti, ki zagotavlja selektivnost intenziranosti mobilnostnih premikov.

Vendar informacijske družbe niso imune od težavnih prehodov od fizičnega do umskega dela, od neelitnih do elitnih položajev, od neposredovanja relevantnih informacij, do posedovanja teh ipd. Neorazredni pojavi omejujejo individualno profesionalno mobilnost in pospešujejo kolektivno mobilnost, krepijo kanale politične, etnične mobilnosti in mobilnosti, ki se dosega s posedovanjem družbene moči, z monopolom nad informacijami ipd. Splošnost vertikalne mobilnosti je zavrtta. Družbeni procesi, med njimi konflikti, so v informacijskih družbah protislovni prav tako kakor drugi družbeni pojavi.

Razvijajoči slojni pojavi omogočajo pojavljanje neantagonističnih in integrativnih konfliktov, njihovo institucionalizacijo, uveljavljanje tekmovanj, ekomodacij, adaptacij, tvorjenje gibljivih koalicij v pluralističnih razmerah, v katerih se uveljavlja avtonomija manjšin. Neorazredni pojavi pa omogočajo obstoj antagonističnih konfliktov med nosilci moči (informacijskih) monopolov ter podrejenimi, med razvitimi in nerazvitimi ekonomskimi in neekonomskimi socialnimi cilji, med strokovnostjo in monopolnim upravljanjem, med socialno večino in manjšinami, med unitarizmi in pluralizmi ipd. Prezreti ne kaže zaostrenih konfliktov med patriarhalnimi in emancipacijskimi tendencami znotraj družine, ki se pospešeno ukvarja s proizvodnimi in storitvenimi dejavnostmi. Vse to govori o obstoju nefunkcionalnih dezintegracijskih konfliktov v informatičnih družbah, o zapletih z njihovim reševanjem in o omejevanju razvoja konjunktivnih procesov.

Družbene spremembe v informacijskih družbah, ki imajo razvojno naravo, so evolucijske, inovacijske, invencijske ipd. Porajajo pa se tudi spremembe, ki forsirajo le kvantitativno rast, ki porajajo vrsto stranskih nerazvojnih učinkov in ki v pluralističnem okolju doživljajo nasprotujoče si ocene o njihovi progresivnosti ali regresivnosti. Problematične spremembe kumulirajo konflikte in ne omogočijo prehodov napetosti iz latentnih konfliktov v manifestne. Med razvojno problematične spremembe uvrščamo tudi tiste, ki so vsiljene in ki so neskladne s tradicionalno kulturo in vrednostno usmeritvijo ter zaznanimi družbenimi potrebami. Te razvojno problematične spremembe zastrujejo antagonizme in odsevajo neorazredne odnose v informacijskih družbah.

V postmodernih informacijskih družbah je mogoče razkriti številne protislovne spremembe v socialni strukturi. Izrazito se uveljavljajo pojavi modernejše stratifikacije, prezreti pa tudi ne kaže nastajanja novih pojavov razrednih struktur.